

DEMOKRATIJA I LJUDSKA PRAVA

ZAŠTO BORBA PROTIV NACIONALIZMA I KAKAV NAM PATRIOTIZAM TREBA

Patriota univerzalnim vrijednostima prosuđuje o sopstvenoj naciji. Internacionalizam nije pandan nacionalizmu. Neprosvjećen narod ne može da razumije svoja prava. Borba za slobodu, istinu i pravdu je borba za demokratiju. Mijenjajmo se da bismo o(p)stali isti

Đorđe Vuković

novembar 2022.

Već tri decenije nacionalne zajednice u BiH robuju istom narativu koji ih je doveo do krvavih sukoba, desetkovao, obezdušio, materijalno i moralno razorio, a potom više od dvije i po decenije održavao u statusu stalnih konfliktata, tenzija, besperspektivnosti.

U toj atmosferi su žestoko ojađene i srozane političke, socijalne, kulturne i duhovne vrijednosti svake od te tri nacionalne zajednice, dok se na borbi za njihove interese odnarodovala i obogatila nova elita.

Evropska integracija i ispunjavanje kriterijuma za članstvo u međunarodnoj zajednici, u lokalnoj interpretaciji smatra se podmuklom borbom protiv nacionalizma, put do nacionalne kapitulacije.

Sadržaj

I	ZAŠTO BORBA PROTIV NACIONALIZMA I KAKAV NAM PATRIOTIZAM TREBA	3
1.	IZJEDNAČAVANJE LJUBAVI I MRŽNJE	3
2.	OSNOVA IDENTIFIKACIJE	4
3.	BEZ KULTURE NEMA SLOBODE	6
4.	IZGOVORI I IZAZOVI	7

ZAŠTO BORBA PROTIV NACIONALIZMA I KAKAV NAM PATRIOTIZAM TREBA

Politička, socijalna, kulturna, moralna i duhovna kriza, koju sve više raznih eksperata naziva i civilizacijskim slomom, sunovratom, brodolomom, povratkom u varvarstvo, čak i posljednjim činom svijeta u kojem živimo, posljedica je niza međusobno uslovljenih događaja i procesa. Globalizacija, ratovi, ekonomski i migrantski kriza, pandemija koronavirusa, uspon desnog populizma, konzumerizam, demokratska regresija, pa ponovo ratovi kao prijetnje još većih globalnih sukoba. U takvom okrilju iznova se problematizuju pitanja nacionalnih identiteta, a nacionalizam vraća u modu.

Jedan od vodećih svjetskih politikologa Ivan Krastev u knjizi *Pandemija nostalгије (Je li već sutra)* (2020) ukazuje da je pandemija koronavirusa razotkrila tamne strane globalizacije, dok u prethodnoj knjizi *Poslje Evrope* (2018) ističe kako Evropa pati od krize identiteta, uspona populizma, a sjećanja na zajedničku prošlost blijede. Francuski pisac libanskog porijekla Amin Maluf u knjizi *Brodolom civilizacije* (2020) upozorava da se Evropa rastače, zapadne sile gube svaku moralnu vjerodostojnost, države naoružavaju, nacije ekstremizuju, na svjetskoj pozornici vladaju pravila "svako za sebe" i zakoni jačeg. Sve ono na što je Maluf već upozoravao u knjigama *Poremećenost svijeta* (2009) i *Ubilački identiteti* (2003), uz intelektualni vapaj da nas od globalnog brodoloma može spasiti samo globalna solidarnost, a ona sve očiglednije izostaje. U isto vrijeme, iz određenih intelektualnih krugova stižu upozorenja da međunarodna saradnja nailazi na ozbiljne prepreke u praksi gdje je nacionalizam dominantan kredo, koji se pokazuje mnogo moćnijim i više remetilačkim od internacionalizma.

S druge strane, izraelski politički filozof Joran Hazoni u knjizi *Vrlina nacionalizma* (2019) podsjeća da su brojne studije dovele do saznanja da nacionalizam i dalje posjeduje niz neophodnih funkcija koje omogućavaju razvoj, slobodu, solidarnost i napredak zajednice ili države, čak i liberalne demokratije. Protiveći se internacionalizmu, a zalažeći za pravo naroda na političku, ekonomsku i kulturnu slobodu i nezavisnost, nacionalizam je ponovo postao aktuelan u svijetu, a pitanje identiteta jedno od ključnih. Francuski politikolog

Žerom Furke u djelu *Francuski arhipelag* (2019) upozorava da se francuska nacija raspada, a da se u krizi kroz koju prolazi politički sistem, kao posljedica političke, kulturne i moralne erozije društva, ispoljava – antropološki preokret! Francuzi, tvrdi Furke, više ne liče na sebe, čak ni iz vremena "žutih prsluka". Španski sociolog Manuel Kastels ističe da nacionalizam postaje sve manje politički, a sve više kulturni fenomen koji teži očuvanju institucionalizovane nacionalne kulture.

Sama riječ nacionalizam i rasprava o njegovom usponu ipak i dalje izaziva strahove i strijepnje, naslućuje međunacionalne konflikte. Pogotovo to važi za Zapadni Balkan, a ponajviše za Bosnu i Hercegovinu, gdje je nacionalizam stalni koncept, vječiti narativ, kontekst svakog procesa i polazna tačka svake debate. Treba li se i kako boriti protiv nacionalizma? Može li se budućnost graditi na nacionalizmu i da li je on zaista ključna prepreka demokratskom i građanskom društvu? Zbog čega su slobode i prava građanina kao pojedinca u protivrječnosti i neskladu sa njegovim pravima i slobodama kao pripadnika kolektiva?

IZJEDNAČAVANJE LJUBAVI I MRŽNJE

Sociolog Entoni Smit u knjizi *Nacionalni identiteti* (1991) pisao je da se u raspravama o nacionalizmu on morsko povezati sa nacionalnim identitetom, mada se takođe mora i praviti razlika između ideološkog pokreta i nacionalnog identiteta koji obuhvata sentimente, simboliku, jezik, razlika između političke snage nacionalizma i nacionalnog identiteta kao kolektivne kulturne pojave. "Nacionalizam, doktrina koja naciju vidi kao cilj svakog političkog nastojanja, a nacionalni identitet vidi kao mjeru svake ljudske vrijednosti, od Francuske revolucije dalje dovodi u pitanje cijelokupnu ideju o jedinstvu čovječanstva, o svjetskoj zajednici i njenom moralnom jedinstvu. Umjesto nje, nacionalizam nudi uski, sukobom bremeniti identitet za političku zajednicu..."

Dakle, nacionalizam se uglavnom tumači kao ideologija koja vlastitu naciju i njene interese prepostavlja

interesima drugih nacija, koja stalno ističe „prednosti“ vlastite nacije (političke, vojne, ekonomske, kulturne itd), a potcjenjuje interes i vrijednosti drugih nacija. Takva stajališta neizbjježno vode u nacionalnu isključivost, u negaciju nacionalne ravnopravnosti kako unutar multinacionalne države, tako i na globalnom nivou. „Nacionalizam je negativna kategorija duha, jer nacionalizam živi na poricanju i od poricanja“, zapisao je slavni književnik Danilo Kiš. U ogledu *O nacionalizmu*, Kiš preispituje razloge zbog kojih je pošast nacionalizma tako prijemčiva na jugoslovenskim, ali i širim prostorima i zaključuje da su nacionalisti po definiciji ignoranti, ljudi sviki na – post mišljenja i liniju manjeg otpora. „Nacionalizam je, prije svega, paranoja. Kolektivna i pojedinačna paranoja. Kao kolektivna paranoja, ona je posljedica zavisti i straha, a iznad svega posljedica gubljenja individualne svijesti“.

Svaka nacionalna zajednica kao najvažniji politički zadatak redovno apostrofira odbranu nacionalne kulture. Tako se brzo rasplamsa ratoborni etnički nacionalizam, a kultura pod uticajem politike postaje „detonator mržnje na Balkanu“, kao što smatra antropolog Ivan Čolović. „Govor o kulturi postaje govor o izolovanoj, homogenoj, samozadovoljnoj i od drugih ugroženoj nacionalnoj zajednici“. Međutim, Čolović naglašava da sukobi koji su nastali kao posljedica interkulturne komunikacije balkanskih naroda, naročito na prostoru bivše Jugoslavije, nisu rezultat nepremostivih razlika, kao što tvrde ideolozi nacionalizama. „Suprotno od toga, bliži istini izgleda zaključak da su ti sukobi plod nepodnošljive sličnosti, sličnosti koja se doživljava kao neprijateljska provokacija, kao ugrožavanje najvećeg nacionalnog dobra, jedinstvenog i nedjeljivog načina postojanja, nacionalnog identiteta“.

I zaista, taj frojdovski „narcizam malih razlika“ tonirao je političke procese, odredio intenzitet ratnih sukoba, uzrokovaо načine međusobnog ubijanja, protjerivanja, ponižavanja. Brutalno su paljeni i rušeni spomenici zajedničke kulture, a pogotovo vjerski i kulturni objekti „neprijateljske“ strane. Na prostoru bivše Jugoslavije devedesetih godina 20. vijeka uništeno je više od 3.000 vjerskih objekata, džamija, pravoslavnih i katoličkih crkava, kao i mnogobrojna groblja, muzeji, biblioteke itd. Zaraćene strane nastojale su da uklone sve što ih je podsjećalo da tu žive i njihove komšije drugačije vjere i kulture. Dug zajednički život pripadnika različitih etničkih i nacionalnih određenja često završi kao građanski rat, uz eskalaciju etnonacionalizma, uz kojeg idu i netolerancija, antiindividualizam, stereotipi i predrasude, ekstremizam. Neprijatelj postaje neko mnogo blizak, sličan, pa se najčešće nasiljem pokušava stvoriti što veća razlika.

Stručnjak za istoriju Balkana i Istočne Evrope, profesor istorije Univerziteta Konkordija u Montrealu Maks

Bergholz u knjizi *Nasilje kao generativna sila: Identitet, nacionalizam i sjećanje u jednoj balkanskoj zajednici* (2018) navodi da su ekstremno nasilje i surovo ubijanje susjeda zapravo katalizator i okidač etničke identifikacije. Akti ekstremnog nasilja su konstituisali „antagonističku percepciju identiteta“ – priroda nasilja promijenila je način na koji su preživjeli percipirali sebe. Plemenска konцепцијa identiteta, kako ističe Amin Maluf, preovladava u cijelom svijetu, a ljudi pretvara u koljače kada osjete da je njihovo pleme ugroženo. Tada u „fabrikovanju koljača“ do izražaja dolaze fanatici, ksenofobi. „Zbog ustaljenog načina mišljenja i izražavanja, tako duboko ukorijenjenog u svima nama, zbog tog uskogrudog, isključivog, vjerski zatucanog poimanja koje svodi cjelokupni identitet na jednu jedinu pripadnost, proglašavanu sa strašću“. Preveliko pridavanje značaja kolektivnom identitetu u odnosu na poštovanje ljudskih prava, univerzalnih vrijednosti, bogatstva različitosti, rezultira negativnim emocijama prema drugim grupama, cjelinama, a ne samo konkretnim pojedincima za koje se smatra da predstavljaju opasnost ili da su počinili neki zločin. Etnonacionalizam je u 20. vijeku donio mnogo zla. Milioni ljudi su poginuli kao žrtve etnonacionalizma. Međutim, za većinu nacija glavnu brigu i dalje ne predstavlja opstanak, već razvijanje zajedničke javne sfere u kojoj se izražavaju nacionalna kultura i tradicija.

OSNOVA IDENTIFIKACIJE

Rasprave o identitetima uglavnom su opterećene ozbiljnim terminološkim nejasnoćama i dilemama. Ipak, postoji opšta saglasnost da su, za razliku od npr. etničkog i kulturnog, nacionalni i politički identiteti moderni fenomeni, pojave oblikovane u složenim i burnim procesima od 18. do kraja 20. vijeka, a naučna debata o njihovom krajnjem određenju traje i danas. Snažna kohezivna funkcija kulturnog i etničkog identiteta temelji se na zajedničkom porijeklu, krvnom srodstvu, jeziku, mitovima, običajima, religijskoj pripadnosti, mentalitetu, vrijednosnim orientacijama, istorijskom nasljeđu, kolektivnom iskustvu. S druge strane, nacionalni i politički identitet smješteni su u političku sferu, organizaciju političke zajednice, okvir građanskog djelovanja, učešća u pitanjima od javnog interesa, sukobu između autoriteta i slobode. Socijalni psiholog Mirjana Vasović takođe ističe da je u političkom identitetu osnova identifikacije, dok se pitanje nacionalnog identiteta naslanja na opšte prihvaćene političke vrijednosti, političku tradiciju i političku kulturu. „Za razliku od etničkog, nacionalni identitet, u širem smislu, podrazumijeva organizaciju 'naroda' u okviru političke zajednice kojom upravljaju zajednički zakoni i institucije“.

Pojam nacionalnog identiteta može se tumačiti na dva načina: *tradicionalni* (pojedinci se u potpunosti identifikuju sa etničkom zajednicom) i *moderni* (značenje nacionalnog identiteta ne izjednačava se prvenstveno sa etnicitetom, već se vezuje za državljanstvo). Etničko poimanje nacije i nacionalizma na konceptu „krvi i tla”, isključivo na zajedničkom jeziku, religiji, običajima i tradiciji, inspirisano izvornom njemačkom idejom nacije (*kulturna nacija*), u koliziji je sa predstavom građanstva, republikanskom idejom nacionaliteta koja prema francuskom tumačenju ima univerzalna, racionalna, ujedinjavajuća obilježja (*politička nacija*). Ukratko, u pitanju su dva pristupa naciji – jedan naglašava kulturne kriterijume i drugi koji ističe racionalnost i ugovornost izbora.

Britanski sociolog Entoni Smit uočava da nacionalni identitet u postmodernom svijetu ima daleko značajniji uticaj od svakog drugog oblika identiteta, jer predstavlja zamjenu za personalni identitet koji se problematizuje u dramatičnim vremenima. Kao prepoznatljiva obilježja nacionalnog identiteta, Smit izdvaja zajedničku kulturu, sjećanja i mitove, istorijsku teritoriju ili otadžbinu (shvatanje kako su nacije teritorijalno omeđeni entiteti), zajedničke zakone i ekonomiju, konstatujući da korišćenje simbola poput zastave, himne, novca, uniformi, spomenika, raznih manifestacija i ceremonija pripadnike svake nacije podsjeća na njihovo nasljeđe i ojačava osjećanje zajedničkog identiteta. Društvena povezanost je, složiće se većina istraživača, postala u suštini nacionalna i etnička. Francuski sociolog Dominik Šnaper u knjizi *Zajednica građana – o modernoj ideji nacije* (1996) postavlja pitanje da li opasnost od slabljenja političke nacije prijeti da ugrozi socijalnu koheziju. Šnaperova ponavlja tvrdnju da kulturnu zajednicu okupljaju jezik, religija, zajedničko istorijsko iskustvo i moralne norme, ali ističe da se ne može tvrditi kako političku zajednicu povezuju samo moć, vlast, institucije, teritorija, aparat prisile, odnosno da emocionalni sadržaji, volja, ponos, strah od drugog i slično ne igraju nikakvu ulogu. Za koheziju u zajednici važno je i međusobno poštovanje, tolerancija, solidarnost, maksimalna inkluzivnost i međusobna interakcija, svijest o potrebi zajedničkog rada na ostvarivanju opštih ciljeva.

Francusko-libanski pisac Amin Maluf naglašava da identitet nije dat jednom zauvijek, već se stvara i preoblikuje tokom cijelog života. To se posebno može odnositi na kolektivni identitet. „U svakom dobu našlo se ljudi koji su smatrali da postoji jedna jedina glavna pripadnost, toliko nadmoćna u svim prilikama u odnosu na ostale da se s punim pravom može nazvati 'identitet'. Za jedne, to je nacija, za druge religija, ili stalež“. Nacionalni identitet, kao oblik percepције sopstvene društvene grupe, ali i drugih zajednica, smatra se

temeljnom političkom dimenzijom. Jedan od utemeljivača naučno-istraživačkog pojma političke kulture Sidnej Verba apostrofira da je nacionalni identitet centralna tačka političke integracije naroda, a za stabilnost društva od suštinskog je značaja da razriješi krizu tog identiteta. Ipak, dodaje Verba, trebamo imati na umu da problem nikada ne može biti okončan zauvijek, jer je u pitanju otvoren i razvojni proces.

Socijalni psiholog Jasna Milošević-Đorđević naglašava nekoliko ključnih indikatora za određivanje nacionalnog identiteta: velika društvena pokretljivost, specifičan društveni karakter, jezik, običaji, religijska pripadnost, kolektivno sjećanje, vjerovanje u zajedničko porijeklo itd. Autorka ukazuje na razliku između fenomena nacionalizma i nacionalnog identiteta, tvrdeći da je ona isključivo kvantitativna, drugim riječima da je nacionalizam – izrazit nacionalni identitet. „Nacionalizam nastaje ukoliko procesom identifikacije, nacija kao grupa postane previše značajna za pojedinca, značajnija od bilo koje druge identifikacije“, ističe Milošević-Đorđević. U modernom dobu nacionalizam se javlja kao nužna osnova hegemonizacije stanovništva na određenom prostoru povezanih jezikom, kulturom i zajedničkim vrijednostima, ali se, kako smo prethodno naveli, na Balkanu pojavljuje i kao mračni fenomen krvi i tla, moćno oružje iracionalnosti.

„Jedan od najvećih izvora frustracije kod svih balkanskih naroda, a kod srpskog posebno, jeste to što im se nameće pogrešna ideja da - prihvatanje liberalnih, evropskih i zapadnih načela znači odricanje od svog nacionalnog identiteta i svog nacionalizma. A upravo se radi o tome da se taj nacionalizam ili ti nacionalizmi reformišu, liberalizuju, očiste što više od ksenofobije i šovinizma, te tako otvore za međusobne uticaje, razumijevanje i uključivanje u legitimnu porodicu evropskih nacionalizama“, piše srpski politički filozof Miša Đurković u predgovoru knjige *Liberalni nacionalizam* (2002), jedne od vodećih izraelskih socijalnih mislilaca Juli Tamir. Nacionalizam se posmatra kao nužna osnova hegemonije stanovništva u nametanju istih vrijednosti, kulture, jezika, ali ne i iracionalni mračni fenomen krvi i tla. Liberalni nacionalizam zahvata ono što je suštinsko za obje škole mišljenja - nacionalizam i liberalizam. Od liberalizma uzima privrženost ličnoj autonomiji i individualnim pravima, a od nacionalizma vrednovanje značaja članstva u ljudskoj zajednici.

Patriotizam i nacionalizam se često izjednačavaju i navode kao sinonimi, dok neki autori smatraju da su nacionalizam i patriotizam dijametralno suprotni fenomeni. Patriotizam i rodoljublje su pojmovi koji označavaju pozitivan odnos pojedinaca ili društvenih grupa prema svojoj otadžbini. Tu se podrazumijevaju grad, zavičaj, regija, ali najčešće država i to nacionalna

država. Patriotizam izražava osjećanje pripadnosti i privrženosti pripadnicima te zajednici, nastojanje da se očuvaju njen karakter i identitet. On obuhvata sentimente ponosa prema kulturi, istorijskim dostignućima, moralnim podvizima, kolektivno sjećanje na zajednički proživljene patnje ili podvige, spremnost na žrtvu za otadžbinu. Patriotizam se dakle definiše kao emotivna povezanost sa određenom teritorijom, zavičajem, društvenom zajednicom u kojoj se živi, ali to nije obavezno jedna nacija, po pravilu nikada i nije. Povezanost se izražava kao osećanje pripadnosti cjelini koju može da čini više nacija, dakle da bude i multinacionalna. Patriotizam tada zanemaruje postojanje naroda i njihovih partikularnih interesa, pa se oslanja na multietičnost i saživot potčinjava zajedničkim interesima. To zvuči toliko jednostavno i logično, ali nestvarno i bajkovito za današnje prilike.

Porijeklo riječi patriotizam upućuje na otadžbinu, mesto rođenja, zavičaj, a nacionalizam na narod, pleme, rod, vrsta, klasa. I nacionalizam u širem smislu predstavlja privrženost sopstvenom narodu, privrženost njegovim vrijednostima i interesima, ali na način da zanemaruje interes drugih naroda, uključujući i naroda koji žive na istoj teritoriji i istoj društveno-političkoj zajednici. On brine i zastupa isključivo interes sopstvenog naroda. I ne samo da zanemaruje interes drugih naroda, nego često radi i suprotno njihovom interesu, sve pod motom da će tako ostvariti dobit svom narodu. Tako nacionalizam olako postaje izdizanje svoje nacije kao više nacije u odnosu na druge. To je onda etnocentrizam. Šovinizam je nacionalizam povezan sa mržnjom prema drugim nacijama.

Profesor na Jejlu Timoti Snajder naglašava da patriota želi da njegova nacija živi u skladu sa svojim idealima, što znači da traži da kao njeni pripadnici budemo najbolji što možemo. No, patriota ima univerzalne vrijednosti kao mjerila po kojima prosuđuje sopstvenu naciju kojoj uvijek želi dobro i kojoj želi da napreduje. U tom smislu, pravi patriota nikada neće prihvati da uskogrudi nacionalizam, šovinizam, etnocentrizam, egoizam i mržnja prema drugima budu temelji na koje se oslanja njegova nacionalna zajednica u očuvanju i afirmaciji svog identiteta, kulturnih vrijednosti, političkih narativa, državotvorne ideje...

BEZ KULTURE NEMA SLOBODE

Ako jedna nacija očekuje da bude zaostala i slobodna, ona očekuje nešto što se nikada nije desilo i što se nikada neće ni desiti! Ove riječi jednog od osnivača SAD i autora Deklaracije o nezavisnosti (1776), Tomasa Džefersona, potvrđuju se vijekovima u svim

krajevima svijeta, u slobini svake nacije, u karakteru svake države. Istorija balkanskih naroda, čija je sloboda oduvijek ugrožavana spolia i iznutra, vitalno je svjedočanstvo Džefersonovih riječi, a dopunsko objašnjenje nalazimo u tvrdnjama prvaka socijalističke misli na Balkanu, srpskog publiciste i političara iz polovine 19. vijeka, Svetozara Markovića, da je neprosvićenost narodnih masa najveća prepreka da od podanika postane narod koji gospodari svojom slobodom. Njegova tvrdnja da naš narod ne shvata jasno svoje pravo, svoje dostojanstvo i svoju snagu, "pa ne može da otrese tutore koji ga gnječe i ne daju mu da se razvija", aktualna je danas kao i prije 170 godina. Beskorisnim i štetnim Marković smatra nekritičko veličanje i ispoljavanje privrženosti prema svemu što je "naše", već kao obavezu i zadatku pravih rodoljuba ističe odbacivanje, prevazilaženje, poboljšavanje i oplemenjivanje svega što je negativno u tom "naše". Upravo zbog dobrobiti i ljubavi prema sopstvenom narodu.

Jedan od prvih srpskih demokrata iz prve polovine 20. vijeka, političar i dramaturg Milan Grol, shvatajući da se narod teško oslobađa onoga što nije samo mišljenje – već način mišljenja, isticao je da je za demokratiju neophodna veća prosvićenost naroda, jer bez nje ljudi ostaju nesposobni da se služe njenim vrijednostima: da stvarno učestvuju u izmjeni mišljenja, pretresu ideja, ocjeni događaja, kontroli upravljanja javnim resursima. „Tako gdje politika nije redovna, stalna briga svih, nego uzbuna na mahove, s većim interesom kandidata nego birača, čitav javni život neminovno kopni u idejama, jalovi u ustanovama, razvraćaju se u naravima“, upozoravao je Grol. Zbog toga je naglašavao da demokratija nije ideologija jednog vremena, nešto što se propisuje i normira, već temeljno načelo za uređivanje društvenih odnosa, njihova moralna podloga, zalaganje za slobodu i uslove za dostojan život, a upravo na tim idejama se i temelji srpska perspektiva.

Istorijsko iskustvo i politička praksa pokazali su koliko je kratak put od zloupotrebe ličnih i građanskih do ugrožavanja kolektivnih i nacionalnih prava i sloboda. Međutim, političke elite i njihovi poslušnici iz intelektualnog, naučnog, kulturnog i medijskog miljea, uvjeravaju građane da je borba za demokratskim i liberalnim vrijednostima, prosvićivanje naroda i afirmaciju ljudskih prava, u suprotnosti sa političkim i državnim interesima, da predstavlja opasnost za dekonstrukciju nacionalnih identiteta. Evropska integracija i ispunjavanje kriterijuma za članstvo u međunarodnoj zajednici, u lokalnoj interpretaciji smatra se podmuklom borbom protiv nacionalizma, put do nacionalne kapitulacije.

Slavni književni istoričar Jovan Skerlić, kao mladoradikalni poslanik u srpskoj skupštini, na samom početku 20. vijeka, zapisao je: "Kod nas ima mnogo ljudi koji deklamuju protiv 'trulog Zapada' i koji s ushićenjem govore o nekakvoj 'srpskoj' i 'slovenskoj' kulturi. Oni su od 'trulog Zapada' primili i odijelo, i navike, i ustaneve, i apetite, ali ne ono što Zapad čini tako velikim, u čemu je od zaista veliki učitelj, osjećanje ličnog dostojanstva, slobodu, inicijativu, onaj vedri, preduzimljivi, trezveni duh koji je stvorio svu civilizaciju... i za nas ima samo jedan lijek: otvoriti širom vrata Zapadu i njegovim idejama, Zapadu koji misli, koji djela, koji stvara, koji živi punim i intenzivnim životom, jedinim dostoјnjim da se nazove ljudskim životom". Kao veliki politički i kulturni autoritet Skerlić je godinama ponavljao da "samo ograničeni ljudi mogu ponavljati stare i glupe fraze o 'trulom Zapadu'".

U svom posljednjem predavanju, kojeg je održao banjalučkim studentima neposredno pred atentat 2003. godine, srpski premjer Zoran Đindjić govorio je o ovom fenomenu, zalažeći se za prelazak od nacionalizma ka patriotismu. Prema njegovom mišljenju, nacionalizam je izraz kolektivnog identiteta u jednom statičnom društvu, njegova supstancijalnost je da se on odnosi na etničku ili neku drugu pripadnost. On polarizuje, nije komunikativan, ne može da se uključi u konkurenциju, u razmjenu, što je uslov za uspjeh u modernom društvu. On je karakterističan za zauzimanje pozicija i busija u statičnim društvima. Taj vid kolektivne svijesti postoji samo u onim društvima koja su zaustavljena u razvoju. Ona postoje u regijama u kojima se proces modernizacije nije normalno odvijao, nego je imao određene istorijske blokade i zastoje. "Kao posljedicu toga imamo društvenu strukturu, koja kao svoj kolektivni identitet proizvodi jedno statičko osjećanje, kao što je osjećanje nacionalizma. Mislim da je pogrešno smatrati da razvoj u domenu modernizacije od nacionalizma vodi ka internacionalizmu. Znači, pandan nacionalizmu nije internacionalizam. Internacionalizam je na potpuno drugom kolosijeku. On funkcionalno ne zadovoljava potrebu za identitetom, koji je zadovoljavao nacionalizam u jednom drugom tipu društva. Mislim da je pravi pandan nacionalizmu – patriotizam", naglašavao je Đindjić, ukazujući na razliku da su za nacionalizam mjerodavni motivi, a za patriotism rezultati i posljedice. "I to je osnovna razlika takođe između tradicionalnih i modernih društava. Imate istorijske primjere nacionalizama koji su želeći da je unaprijede – uništiti svoju naciju. Ali to im nije mana. U toj slici svijeta najvažnije je bilo da li su oni imali namjeru da pomognu svoju naciju. Ako su oni imali namjeru i mogu da dokažu da su je imali, oni su našli svoje opravdanje. Oni kažu – mi smo iskreno htjeli sve najbolje, ali na kraju se sve završilo loše za našu naciju, ali nismo mi krivi nego su krive okolnosti".

IZGOVORI I IZAZOVI

Već tri decenije nacionalne zajednice u BiH robuju istom narativu. Onom koji ih je doveo do krvavih sukoba, desetkovao, obezdušio, materijalno i moralno razorio, a potom više od dvije i po decenije održavao u statusu stalnih konfliktata, tensija, besperspektivnosti. U toj atmosferi su žestoko ojađene i srozane političke, socijalne, kulturne i duhovne vrijednosti svake od te tri nacionalne zajednice, dok se na borbi za njihove interese odnarodovala i obogatila nova elita, o čijem odnosu prema opštem dobru, nacionalnim interesima, kulturi, tradiciji, vjeri i identitetu bi slavni im preci i najznačajniji umovi imali štošta kritički da isporuče. Te elite bi mogle da kažu "mi smo iskreno htjeli sve najbolje, ali na kraju se sve završilo loše za našu naciju – ali nismo mi krivi nego su krive okolnosti". Izgovor koji se uvijek poteže, ali nikada ne pomaže.

Nije li krajnje vrijeme da se bošnjačka, srpska i hrvatska nacionalna zajednica suoče sa posljedicama svojih uskogrudih i kratkovidih nacionalizama, etnocentrizama, šovinizama. Prvo svaka za sebe, pojedinačno, ne odnoseći se prema tom pitanju kao prema izrazu slabosti, preuzimanja krvice, kapitulacije na balkanskom buretu baruta i međunacionalne mržnje, već kao prvorazredni dokaz patriotism, istinskog rodoljublja, nacionalne odgovornosti, brižne ljubavi prema nacionalnom identitetu, kulturi, tradiciji, ali i nacionalnoj budućnosti. Ne tražeći izgovore.

Možda će tada shvatiti da nije Bosna i Hercegovina neodrživa zemlja, niti konstitutivnost naroda može biti problem. Da Dejtonski sporazum nije generator antagonizama. Ni evropska integracija, ni specijalne i paralelne veze sa okruženjem. Ni brojčana nadmoć nekog naroda. Ni brižno čuvanje nacionalnih i vjerskih identiteta. Da njihove interese ne može ugroziti zajedništvo. Ni ispunjavanje briselskih, kopenhaških, madridskih kriterijuma... U Bosni i Hercegovini, Otvorenom Balkanu, Evropskoj uniji. Globalizovanom svijetu.

Kao patriota koji želi da njegova nacija živi u skladu sa svojim idealima, koji traži da kao njeni pripadnici budemo najbolji što možemo, ali i kao patriota koji univerzalnim vrijednostima pokušava da prosuđuje sopstvenu naciju kojoj uvijek želi dobro i kojoj želi da napreduje, autor ovog teksta ne može i nikada neće razumjeti i prihvati uskogrudi nacionalizam, šovinizam, etnocentrizam, egoizam i mržnju prema drugima kao temelj na koji treba da se oslanja njegova nacionalna zajednica u učuvanju i afirmaciji svog identiteta, kulturnih vrijednosti, političkih narativa, državotvorne ideje... Kao takvom, nije mu jasno zašto bi npr. ustavni patriotism prema BiH morao da bude u suprotnosti sa patriotizmom prema Republici

Srpskoj ili Federaciji BiH, zašto bošnjačko, srpsko i hrvatsko rodoljublje ne mogu da postoje u skladu, u međusobnom priznanju i poštovanju, možda jednom i ponovnoj međusobnoj ljubavi. Naravno, pod uslovom da postanemo bolji, a bolji možemo postati samo oplemenjujući se vrijednostima na kojima zaista počivaju naši vjerski, kulturni, etnički, nacionalni identiteti, upravo oni i onakvi koji su najljepši i najjači bili kada su se ogledali u univerzalnim, opšteljudskim vrijednostima.

O AUTORU

Đorđe Vuković je rođen 1971. godine u Banjoj Luci, gdje je završio osnovnu i srednju školu, diplomirao i magistrirao na Filozofskom fakultetu.. Doktorsku disertaciju iz političke kulture odbranio je 2011. godine na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu.

Autor je knjiga dvadesetak knjiga i mnogobrojnih naučno-istraživačkih radova iz oblasti političkih teorija, kulture, političkih idealja i identiteta, tradicije i kulture sjećanja, javnog mnjenja i masovnih medija. Učestvovao je, držao uvodna predavanja i izlagao naučne radove na brojnim nacionalnim, regionalnim i međunarodnim naučnim i stručnim skupovima.

Zaposlen je kao redovni profesor Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci, a kao profesor po pozivu godinama držao gostujuća predavanja na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu. Predavao je u više navrata na Regionalnoj školi političke filozofije dr Zoran Đindjić, kao i Političkoj akademiji i Školi demokratije Fondacije Fridrih Ebert.

Član je redakcije nekoliko naučnih časopisa i recenzent više desetina naučno-istraživačkih radova, studija i knjiga zapaženih autora sa prostora bivše Jugoslavije. Dobitnik je nekoliko književnih nagrada i uvršten u više zbornika i antologije srpskog i istočnoevropskog stvaralaštva. Pjesme i kratke priče su mu prevedene na engleski, njemački, poljski i slovenski jezik. Kao komentator i kolumnista nepune tri decenije objavljuje u brojnim medijima iz BiH i Srbije. Bio je glavni i odgovorni urednik prvih omladinskih magazina u Republici Srpskoj, BUM i Revolt, kao i dugogodišnji kolumnista na Big radiju. Član je odbora za političke nauke Akademije nauka i umjetnosti BiH. Član je Udruženja književnika i Nezavisnog udruženja novinara.

IMPRESUM

Friedrich-Ebert-Stiftung - Kancelarija Sarajevo
Kupreška 20, 71 000 Sarajevo

Za izdavača: Dr. Peter Hurrelbrink - Direktor, FES BIH

Tel.: +387 33 720 010

www.fes.ba

DTP: Aleksandar Anićić

Sva prava pridržana od strane Friedrich-Ebert-Stiftung BiH.

Stavovi i mišljenja izneseni u ovoj publikaciji su autorski i ne predstavljaju izričite stavove i mišljenja izdavača. Friedrich-Ebert-Stiftung ne garantuje za tačnost podataka koji su izneseni u ovoj publikaciji. Komercijalna upotreba izdanja nije dozvoljena bez pismene saglasnosti Fondacije.

ISBN 978-9926-482-64-0

CIP zapis dostupan u COBISS sistemu Nacionalne i univerzitetske biblioteke BiH pod ID brojem 51862534

